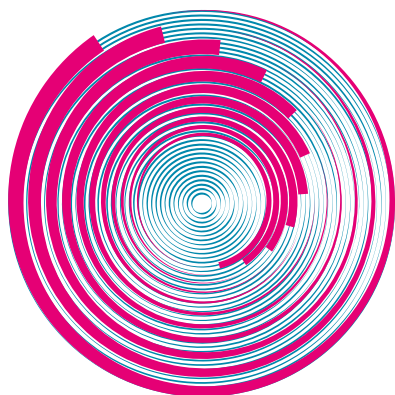

Cirkulární ekonomie a ekonomika 3

Cirkularita v době energetické a bezpečnostní krize

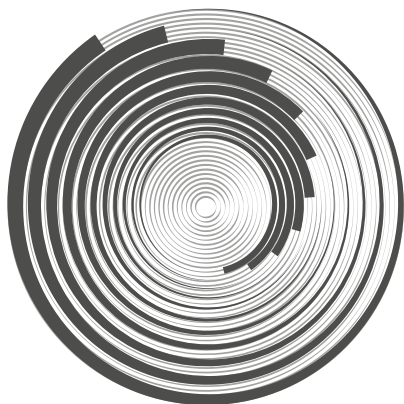

- Změní taktika „energie a suroviny jako zbraň“ obraz světové ekonomiky?
- Přichází doba deglobalizace?
- Nové trendy mezinárodního práva a jejich dopady na cirkulární ekonomiku
- Regulatorní reakce vyspělých zemí na energetickou krizi a dopady na cirkularitu
- Nové pojetí investic a financování taxonomie v EU a vyspělých státech
- Reakce českých podniků na energetickou krizi

Cirkulární ekonomie a ekonomika 3

Cirkularita v době energetické a bezpečnostní krize

Děkujeme za podporu při vydání publikace
společnosti E.ON Energie, a.s.

Prof. Ing. Eva Kislingerová a kol.

Cirkulární ekonomie a ekonomika 3

Cirkularita v době energetické a bezpečnostní krize

Kniha je monografie

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 9196. publikaci

Odborní recenzenti:

prof. Ing. Miroslav Žižka, Ph.D., Technická univerzita v Liberci
prof. Ing. Emil Vacík, Ph.D., Západočeská univerzita v Plzni
Vydání knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.
Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková
Návrh a zpracování obálky Zdeněk Dušek
Počet stran 256
První vydání, Praha 2024
Tisk a vazba Grasp CZ, a.s., Zlín

© Grada Publishing, a.s., 2024
Cover Photo © Depositphotos/vectorguy

*Kniha vznikla za podpory Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích z grantu GAJU
č. 103/2023/S Další efektivita systémů prostřednictvím uplatňování principů cirkulární
ekonomiky v kontextu regionálního managementu.*

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-7215-3 (ePub)
ISBN 978-80-271-7214-6 (pdf)
ISBN 978-80-247-0809-6 (print)

Obsah

O autorech	9
-------------------	---

Úvodem: Krize globalizace, krize cirkularity?	13
Hypotézy a hlavní ideje	14
Sedmá „hypotéza“: sociální stát	17
Státy, suroviny a energetika	19
Dva koncepty energetické bezpečnosti	20
Tragédie občiny	22
Struktura publikace	26

Část první: Cirkularita v čase ohrožení globalizace

1 Pandemická krize, energetická krize a válka	31
1.1 Premisy a východiska	31
1.2 Analýza prvních tří premis	34
1.3 Podstata globalizace: analýza premis 4 až 7	39
1.4 Premisa osmá: ohrožení globalizace	44
1.5 Závěr: politicko-ekonomická podmínka globalizace	45
2 Ekonomické dopady krizí na globální ekonomiku	49
2.1 Pandemie a některé její dopady	49
2.2 Ekonomické aspekty energetické krize, inflační vlny a dopadů války	54
2.3 Může za to cirkularita?	60
2.4 Závěr: otázka viny	61
3 Energetická krize: Zásadní zásah liberálního pojetí světového obchodu	65
3.1 Manipulace trhy: riziko pro globalizaci	67
3.2 Závěr: strukturální změna globalizace	69

Část druhá: Regulatorní a legislativní ohlasy krize

4	Legislativní reakce na vývoj kolem cirkularity	77
4.1	Důležité rysy mezinárodního práva veřejného	77
4.2	Montrealský protokol: úspěšná mezinárodní dohoda	78
4.3	Význam mezinárodních organizací	79
4.4	Cirkulární ekonomika a mezinárodní ekonomické organizace	80
4.5	Další kroky k internacionalizaci cirkulární ekonomiky	82
4.6	Legislativní zakotvení investic do zelených a udržitelných projektů	83
4.7	Právo Evropské unie v oblasti klimatu a energetiky	83
4.8	Primární právo	84
4.9	Sekundární a terciární právo: klimatický zákon	85
4.10	Sekundární právo a terciární právo: taxonomie	86
4.11	Sekundární právo: mechanismus správy energetické unie	88
4.12	Sekundární právo: decentralizované zdroje	89
4.13	Závěrem: dynamické právo v dynamickém odvětví	90
5	Regulatorní opatření uskutečněná v různých zemích	95
5.1	Cenová stabilita jako reflexe strategické a bezpečnostní pozice	95
5.2	Základní vymezení selhání trhu a regulatorních opatření	97
5.3	Cenová regulace při selhání trhu	98
5.4	Cenové stropy	99
5.5	Dopady zavedení cenových stropů	99
5.6	Východiska k regulaci produkce, distribuce a cen energetických komodit	100
5.7	Pozice energetických komodit na trhu a jejich cenová tvorba	101
5.8	Cena energií a inflační vývoj národní ekonomiky	102
5.9	Energetická bezpečnost jako základ tvorby makroekonomické cenové stability	104
5.10	Vývoj a mezníky regulatorních opatření v evropském integračním procesu	106
5.11	Regulatorní opatření ke snížení cen a dostupnosti energií	108
5.12	Komunitní energetika	110
5.13	Závěr: podíl obnovitelných zdrojů v českém prostředí	112
6	Aktivita podpory investic v rámci Evropské unie i jednotlivých zemí	117
6.1	Hlavní trendy ve státní a institucionální podpoře cirkularity	118
6.2	Úloha soukromého finančního sektoru	119
6.3	Přímé zahraniční investice	121
6.4	Monitorování investic do cirkulární ekonomiky	123

6.5	Cirkulární investice v Evropské unii	125
6.6	Závěr: Investice a monitoring	128

7	Jaderná energetika ve vztahu k cirkulární ekonomice	131
7.1	Krátké ohlédnutí za hlavními zlomy	131
7.2	Dopady energetické krize na vnímání jaderné energetiky	132
7.3	Otázka podílu jaderné energetiky na energetickém mixu	134
7.4	Energetický mix v České republice	136
7.5	Využití principů cirkulární ekonomiky v energetickém sektoru	137
7.6	Závěrem: cirkulární ekonomika a jaderné energie	137

Část třetí: Krize a podniková scéna

8	Výzkum: České podniky a cirkularita	143
8.1	Použité metody vyhodnocení výzkumu	143
8.2	Sběr dat a základní charakteristiky výzkumu	145
8.3	Výsledky dotazníkového šetření	147
8.4	Strategie cirkularity a aktivity na ní vázané	151
8.5	Klasifikace podniků podle míry implementace principů cirkularity	155
8.6	Závěr: České podniky jsou spíše v rozpacích	161

9	Rizika a cirkulární podniková praxe	165
9.1	Souvislost výzev, rizik a cirkularity	165
9.2	Provázanost inovací a rizik	167
9.3	Rizika a jejich redukce v rámci cirkulární praxe	169
9.4	Metody systémové dynamiky a strategická rizika podniku	170
9.5	Závěr: cirkularita nevyřeší rizika	172

10	Udržitelnost a cirkulární ekonomika v cestovním ruchu	175
10.1	Cirkularita v cestovním ruchu	177
10.2	Cirkularita v cestovním ruchu – podniková úroveň	178
10.3	Praktiky a trendy v pohostinství, ubytování a cestovním ruchu	179
10.4	Zelené hotely a restaurace	183
10.5	Udržitelnost a cirkularita na regionální a lokální úrovni	184
10.6	Indikátory udržitelnosti a cirkularity	185
10.7	Závěr: cirkularita v turistice může měnit svět	189

Slovo závěrem	195
----------------------------	------------

Část čtvrtá: Případové studie

A	Případová studie podniku Agro-la	201
A.1	Představení podniku	201
A.2	Finanční a ekonomická data, odhady z dotazníku	204
A.3	Cirkularita a podnik	205
A.4	Doplňující dotazník k cirkularitě	207
A.5	Dopady a reakce na krize let 2020–2022	208
A.6	Klíčová zjištění	208
B	Případová studie podniku Dřevošrot, a. s.	211
B.1	Představení podniku	211
B.2	Finanční a ekonomická data, odhady z dotazníku	215
B.3	Cirkularita a podnik	217
B.4	Doplňující dotazník k cirkularitě	218
B.5	Dopady a reakce na krize let 2020–2022	219
B.6	Klíčová zjištění	220
C	Případová studie podniku Gerl	223
C.1	Představení podniku	223
C.2	Finanční a ekonomická data, odhady z dotazníku	224
C.3	Cirkularita a podnik	225
C.4	Doplňující dotazník k cirkularitě	227
C.5	Dopady a reakce na krize let 2020–2022	228
C.6	Klíčová zjištění	229
D	Případová studie podniku Metrostav, a.s.	231
D.1	Představení podniku	231
D.2	Finanční a ekonomická data, odhady z dotazníku	232
D.3	Cirkularita a podnik	234
D.4	Doplňující dotazník k cirkularitě	236
D.5	Dopady a reakce na krize let 2020–2022	237
D.6	Klíčová zjištění	238
	Shrnutí	241
	Summary	242
	Použité zkratky	243
	Seznam obrázků a tabulek	248
	Rejstřík	251

O autorech

Vedoucí autorského týmu

Eva Kislingerová, prof. Ing. CSc.

V letech 1991–2023 pracovala na Vysoké škole ekonomické, kde se v roce 1994 úspěšně habilitovala. V roce 2002 byla prezidentem republiky jmenována profesorkou v oboru podniková ekonomika a management. Prošla pozicí asistentky, vedoucí katedry a krátce zastávala funkci děkanky. Děkan Podnikohospodářské fakulty VŠE v Praze jí udělil v roce 2023 *Cenu děkana za celoživotní přínos*. Od roku 2020 do 31. srpna 2023 působila jako vedoucí Katedry aplikované ekonomie a ekonomiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Těžištěm jejího profesního zájmu je podniková ekonomika, manažerské finance, oceňování a insolvence podniku, aktuálně pak cirkulární ekonomika. Je trvale zapojena do výzkumu.

Je autorkou (a spoluautorkou) řady publikací, například *Manažerská ekonomika*, *Manažerské finance*, *Finanční analýza – krok za krokem*, *Podniková ekonomika*, *Oceňování podniku*, *Sedm smrtelných hříchů podniků* a řady dalších. Seznam jejích publikací obsahuje více než 480 položek. Je členkou několika vědeckých a oborových rad na veřejných vysokých školách, členkou redakčních rad časopisů *Politická ekonomie* a *Oceňování*. Čtyři roky byla náměstkyní primátorky hl. m. Prahy pro finance a rozpočet. Své názory publikuje i na blogu <https://kislingerova.blog.idnes.cz/>.

Autorský tým (v abecedním pořadí)

Jiří Alina, Ing. Ph.D.

Působí jako tajemník Katedry aplikované ekonomie a ekonomiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, je členem senátu Ekonomické fakulty. Primárním vědeckým zájmem je propojení silniční dopravy a dopravní infrastruktury s ekonomickou situací regionu a ekonomikou obecně. Během doktorského studia se věnoval nákladům dopravních kongescí. Jeho pedagogická aktivita spočívá ve výuce mikroekonomie a makroekonomie.

Je členem České společnosti ekonomické, ediční rady časopisu *Auspicia*, *American Economic Association* a dalších. Spolupracuje ve společné vědecké činnosti s Georgia Southern University v Savannah, Northeastern Illinois University v Chicagu a DePaul University v Chicagu.

Ivana Faltová Leitmanová, doc. Ing. CSc.

Docentkou v oboru národní hospodářství byla jmenována na Vysoké škole ekonomické v Praze. Ekonomii a hospodářskou politiku vyučuje a vyučovala na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, na Vysoké škole ekonomické v Bratislavě, na České zemědělské univerzitě v Praze a také na Vysoké škole ekonomické v Praze. V současné době píše a přednáší o mikroekonomických a makroekonomických tématech se zaměřením na trh práce a regionální problematiku. Publikovala více než padesát příspěvků v recenzovaných časopisech a sbornících, jako autorka nebo spoluautorka napsala sedm monografií.

Renata Klufová, doc. RNDr. Ph.D.

Na Jihočeské univerzitě působí od roku 1995 (v letech 1995 až 2006 na Zemědělské fakultě, od roku 2007 na Ekonomické fakultě, Katedře obchodu, cestovního ruchu a jazyků). Odborně se věnuje problematice regionálního rozvoje. Titul Ph.D. získala v roce 2003 na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v oboru Politická a regionální geografie, habilitovala se v roce 2019 na České zemědělské univerzitě v Praze v oboru Regionální a sociální rozvoj. Věnuje se i geografii, demografii, geoinformatice a kvantitativním metodám v těchto disciplínách. Odpovídají tomu i vyučované předměty na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity. V letech 2007 až 2008 působila ve funkci proděkanky pro vnější vztahy, v letech 2008 až 2023 pak jako proděkanka pro pedagogickou činnost.

Martina Krásnická, Ing. Ph.D. LL.M.

Akademická pracovnice. Zaměřuje se na právo a ekonomiku v evropském a globálním měřítku. Členka České společnosti ekonomické a České společnosti pro evropské a srovnávací právo. Rovněž působí jako ekonomický poradce.

Martina Novotná, doc. Ing. Ph.D.

Docentka na Katedře aplikované ekonomie a ekonomiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci pedagogické činnosti se zaměřuje na podnikovou ekonomiku a ekonomickou statistiku na národohospodářské i regionální úrovni. Je autorkou řady vědeckých publikací a spoluautorkou monografií orientovaných na ekonomickou efektivnost, vztahy mezi indikátory na mikroúrovni a makroúrovni. Je členkou akademického senátu Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Jaroslav Šetek, Ing. Ph.D.

Již od doby doktorského studia (ukončeného v roce 2001) na Národohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické v Praze se zajímá o sociální dimenzi ekonomické teorie a hospodářské politiky. Svůj dlouholetý zájem zaměřil v rámci svého působení na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity na interdisciplinární vědecký výzkum a vzdělávací programy, konkrétně na integrální tendence sociální a cirkulární ekonomiky v nástupu éry Průmyslu 4.0 v kontextu institucionální ekonomické teorie. V rámci své pedagogické činnosti se zaměřuje na výuku mikroekonomie, makroekonomie, historie ekonomického myšlení, hospodářské a sociální politiky.

Dagmar Škodová Parmová, doc. Dr. rer. soc. oec. Ing.

Primátorka statutárního města České Budějovice, emeritní děkanka Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity a členka Katedry aplikované ekonomie a ekonomiky. Dlouhodobě se věnuje ekonomice a řízení služeb v kontextu regionálního managementu a cestovního ruchu. V rámci Best Business Association je viceprezidentkou pro Českou republiku a členkou odborné poroty pro udělování ceny za udržitelné řízení podniku v Evropském regionu Dunaj – Vltava. Je aktivní v odborných svazech a sdruženích, resp. vědeckých radách univerzit (například v České společnosti ekonomické, v Österreichische Gesellschaft der Agrarökonomie, ve Společnosti vědeckých expertů v cestovním ruchu či ve výše zmíněné BBA).

Antonín Šmejkal, Ing. Ph.D.

Působí na Katedře aplikované ekonomie a ekonomiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Podílí se na výuce předmětů Ekonomika podniku, Manažerská ekonomika, Projektování investic, Oceňování podniku a majetku, Hodnocení veřejných zakázek a projektu FIRMA. Zároveň je členem statutárních orgánů několika firem z oblasti obchodu, cestovního ruchu, facility managementu, ekonomického, účetního a daňového poradenství. Profesně se zaměřuje zejména na oblast tvorby podnikatelských záměrů a hodnocení efektivnosti investičních projektů.

Tomáš Volek, doc. Ing. Ph.D.

Je docentem na Katedře aplikované ekonomie a ekonomiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V pedagogické oblasti se zaměřuje na výuku mikroekonomie a makroekonomie. Ve vědecké oblasti se zaměřuje na problematiku produkční analýzy a měření efektivity využívaných výrobních faktorů. Výstupy své vědecké činnosti publikuje ve vědeckých časopisech a na mezinárodních konferencích. Je předsedou Akademického senátu Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity a členem redakční rady časopisu *Acta Universitatis Bohemiae Meridionalis*.

Úvodem: Krize globalizace, krize cirkularity?

Eva Kislingerová, prof. Ing. CSc.

Třetí díl publikace **Cirkulární ekonomie a ekonomika** se zabývá dopady světové pandemie covid-19 a také energetické krize spojené s válkou na Ukrajině do oblasti **oběhového hospodářství**.¹ Jde o tematiku čerstvou, složitou a velmi aktuální. Zároveň jde o problematiku, která v tuto chvíli obsahuje více otázek než odpovědí. Události jsou příliš nové a zatím pouze naznačují určité trendy, které možná budou (možná však nebudou) pro budoucnost rozhodující.

Ostatně důkazem takového stavu je situace, kterou ekonomové nemají rádi – totiž nedostatek statistik. Nejsou data, která by bylo možné analyzovat v časových řadách, těžko tedy naznačovat trendy. Za posledních patnáct let prošla světová ekonomika **třemi specifickými krizemi**, které všechny poznamenaly systém **mezinárodní dělby práce**. Vcelku logicky se tyto krize projeví i mimořádným zásahem do časových řad údajů a jejich výrazným ovlivněním. Nešlo přitom ani v jednom případě o standardní **cyklickou krizi**. K ní měla nejbližše finanční krize v letech 2008 až 2010 (bylo by možné stejně dobře napsat 2007 až 2011), ale ani u ní nelze přehlédnout některé skutečně mimořádné a velmi specifické rysy. O zvláštnostech pandemické krize 2020 až 2021 nebo energetické a válečné krize započaté v roce 2021 není asi třeba nijak obšírně hovořit. Jejich specifičnost a mimořádnost je očividná.

Přirozeným výsledkem pak je, že je dosti **problematické** vyvozovat nějaké závěry z toho, co nám říkají dostupná čísla o vývoji ekonomik či například světového obchodu. Navíc data (která jsou nyní k dispozici) mají podivuhodnou vlastnost stavět se (přínejmenším částečně) **do opozice k určitým závěrům**, které byly především na základě pandemie a energetické krize vyneseny mnoha uznávanými kapacitami a které se staly i tématem politických debat. Mnohokrát se například opakovalo, že pandemie a válka se naprosto zásadně promítnou do mezinárodního obchodu. Zatím dostupná data ukazují dopady, určité však nikoliv tak dramatické,

jak to původně mohlo vypadat. Místo toho však přicházejí **jiná rizika** (Pyzsko 2022). O těchto protikladných informacích bude dále řeč především v první části publikace. Diskuse o tom, jaké dopady budou mít minulé či během roku 2023 probíhající události na cirkularitu a oběhové hospodářství, jsou nicméně velmi vzrušující a přes množství nejistoty podnětné.

Tato publikace je proto v mnoha směrech knihou dosti „otevřenou“, kde autoři doslova nesou svoji kůži na trh. Příští roky mohou ukázat mnoho omylů, kterých jsme se (možná) dopustili. Samozřejmě pevně doufáme, že tomu bude daleko častěji naopak a že se závěry našich analýz potvrdí.

Hypotézy a hlavní ideje

Hlavní osou celé knihy je několik hypotéz, několik předpokladů, které se většinou již staly tématy veřejných diskusí, ale jejichž **skutečné ověření** je zatím (především pro složitost aktuální práce s daty) velmi **problematické**.

První hypotéza se snaží shrnout dopady **pandemické krize**. Velmi elementárně řečeno lze její ideový základ formulovat tak, že rok 2020 a do jisté míry i následující rok 2021 ukázaly **zranitelnost světového systému mezinárodního obchodu**. Ten byl a nesporně stále je postaven na logisticky velmi složitých, především ale (v doslovném fyzickém smyslu) dlouhých produkčních řetězcích. Obrovské vzdálenosti, které běžně suroviny, polotovary či finální produkty překonávají, se během pandemie ukázaly jako svého druhu rizikový faktor pro růst, a dokonce i pro prosté fungování ekonomik zapojených ve velkém rozsahu do těchto globálních systémů. Hypotéza tedy říká, že vlivem této mimořádné události dojde k **strukturální změně mezinárodního obchodního systému**. Pokud by byla potvrzena, nabízelo by se mnoho dalších úvah o sekundárních dopadech takové strukturální změny. Již výše bylo zmíněno, že některé údaje o obnovování mezinárodního obchodu jsou s touto hypotézou v dílčím rozporu.

Druhá hypotéza se týká **energetické krize**. Pokud na chvíli odhlédneme od skutečnosti, že tato krize měla mnoho velmi konkrétních a do jisté míry i popsanych souvislostí, pak v celku lze východisko hypotézy popsat tak, že ukázala reálnou možnost **nedostupnosti** některých zcela **základních surovin** energetického typu v čase a v prostoru. Hypotéza tedy říká, že nastane **změna struktury energetiky**, přičemž tato změna bude směřovat k větší **kontrole** strategických (pro základ řeč-něme energetických) surovin z hlediska jejich spotřeby v rámci národních ekonomik, případně v rámci obchodních bloků. I zde by v případě potvrzení hypotézy nutně následovala celá řada otázek o důsledcích takové změny.

Třetí hypotéza se týká v podstatě stejné oblasti, podobně vychází ze zkušeností spojených s energetickou krizí, avšak z jiného směru, totiž z pohledu strategického a politického. Zde je nutné přibrat do úvah také nesporný fakt, který přinesly již uskutečněné analýzy událostí na energetických trzích, jež se odehrály před začátkem agrese Ruské federace proti Ukrajině. Přičemž je vhodné uvažovat nejen o vývoji předcházejícím samotnému útoku a zahájení války, ale také události, které se odehrály ještě před rokem 2014 i v čase vymezeném letopočty 2014 až 2022. Je pravdou, že v tomto pohledu se již dostáváme reálně do značné míry mimo oblasti, které obvykle řeší ekonomie. Avšak není zbytí. Hypotéza sama pak zní: Na základě významné zkušenosti, kdy byly **suroviny a další klíčové zboží využity nejen jako otázka nátlaku obchodního, ale přímo jako nástroj pro naplnění geopolitických cílů**, je třeba konstatovat, že vyspělé státy (pracovně lze říct demokratické státy) **nemohou nadále otevírat své trhy** některým jiným zemím stejným způsobem, jako to dělaly dosud. Jde vlastně o aplikaci východiska z *Paradoxu tolerance* Karla Poppera na ekonomickou oblast (Popper 1945, česky 1994).

Pokud by byla tato hypotéza (tedy vlastně tato aplikace Popperova paradoxu tolerance) potvrzena, nutně to musí znamenat skutečně zásadní dopady na systém světového obchodu. Je třeba poznamenat, že použití obchodní závislosti na dodávkách surovin, zboží nebo energií není ničím novým. Příkladem ostatně může být například námořní a celková obchodní blokáda revoluční a posléze napoleonské Francie ze strany Velké Británie, která byla nejvýraznější od května 1806 až do konce napoleonských válek, a naopak kontinentální systém prosazený Napoleonem v roce 1806 a udržovaný se stále menší funkcí do roku 1814. Napoleon zakázal dovoz jakéhokoliv britského zboží, a dokonce konfiskaci všech lodí ve francouzských a dalších přístavech, které se zapojily do převážení britského zboží. Britové naopak odřízli Francii a obsazené nebo jinak pod Francii spadající země od surovin. Výsledkem byla řada mnohdy překvapivých změn v uspořádání světa a výrobních postupech. Obchodní zájem Britů se přesunul z Evropy do zámoří (včetně Afriky a Indie), Evropa mimo jiné masově využila čerstvou znalost výroby cukru z řepy.

Čtvrtá hypotéza se týká **globalizace**, doslovně dopadu potvrzení nebo částečného potvrzení předchozích hypotéz na globalizaci jako klíčový ekonomický děj minulých (dejme tomu) padesáti či sedmdesáti let. Hypotéza vychází z faktu, který považujeme za elementární, že nejvýraznějším **prvkem globalizace je svobodný** (ve smyslu relativně svobodný) **mezinárodní obchod**. Samozřejmě je možné globalizaci poměřovat i jinak – třeba počtem „světových“ institucí a organizací, významem a validitou dohod dosažených na jejich půdě a podobně, nakonec ale

vždy jako skutečné měřítko globalizace vidíme vliv mezinárodního obchodu na celkový globální produkt. Pokud však tento mezinárodní obchod bude z nějakých důvodů eliminace rizik, vydírání, geopolitického zneužívání a dalších **omezen, je zde i riziko omezení globalizace**. Samotná hypotéza pak říká: Jestliže dojde ke zpomalení, zastavení nebo dokonce reverznímu chodu globalizace, nutně **nastane i odpovídající pohyb v rovině mezinárodních dohod**. Potvrzení takové hypotézy by však nutně znamenalo snížení validity i dohod o ochraně klimatu a celkově boje proti globálnímu oteplování. Jinými slovy by to znamenalo **negativní dopad na cirkularitu**.

Pátou hypotézu lze nazvat jako hypotézu **souboje**. V kostce říká, že v následujících letech proti sobě budou stát dva **protichůdné trendy**. První bude důsledkem potvrzení čtvrté hypotézy. Vyhrčeně formulováno nastane **ochladnutí zájmu** mezinárodního společenství o plnění klimatických (a dalších) dohod, což bude důsledkem naznačených deglobalizačních tlaků. Znamená to, že v celosvětovém měřítku poklesne tlak na cirkularitu. Proti tomu se postaví především ve vyspělých zemích opoziční trend **strategické bezpečnosti a eliminace rizik**. Čili důsledky potvrzení hypotéz předchozích. To však bude znamenat **posílení tlaku** na prosazení cirkularity (jakkoliv z jiných důvodů, než se tomu dělo dosud). Samotná pátá hypotéza proto říká, že ve střetu trendů zvítězí díky spotřebitelské síle a bohatství trend vyspělých zemí. To znamená, že **tlak na cirkularitu bude pokračovat, i když z jiných důvodů**, stejně tak to znamená, že pokračovat budou i tlaky prosazující klimatické cíle, budou ale vytvářeny jiným způsobem než dosud. I zde se pochopitelně nabízí mnoho konkrétnějších otázek o reálných projevech těchto strukturálních změn, speciálně pak o mechanismech prosazování cirkularity.

A konečně je zde také **hypotéza šestá**, která hovoří o **nákladech** všech těchto dějů. Vychází ze základní premisy, podle které je **globalizace v podstatě děj existující díky snaze kapitálu maximálně využívat komparativní i absolutní výhody**, snižovat náklady a tím zvyšovat míru zisku. Toto konstatování je v uvedené zhuštěné podobě nové, stojí však na řadě tradičních myšlenek a popsanych ekonomických souvislostí. Ostatně v příslušných pasážích odkážeme na Smithe a Ricarda, tedy na myslitele 18. a 19. století (Smith 1776, česky poprvé 1958, publikace pracuje s vydáním z roku 2001; Ricardo 1815, česky 1934). Hypotéza samotná pak říká, že **omezení globalizace bude znamenat v každém z myslitelných průběhů zvýšení celkových nákladů** (v doslovně makroekonomickém smyslu slova). To je totiž nutný důsledek omezení možnosti konzumace absolutních a komparativních výhod prostřednictvím mezinárodního obchodu. Hypotéza tedy říká, že politická rozhodnutí a také potřeba dosáhnout vyšší strategické bezpečnosti

donutí podnikatelské subjekty přesměrovat dále investiční kapitál do takových oblastí, které umožní **eliminovat dopady** snížení možnosti využívání absolutních a komparativních výhod. Toto konstatování zase vychází z Wallersteina a dalších (Wallerstein 2000; Wallerstein a kol. 2013). Tím prostorem nutně musí být (mimo jiné) **cirkulární ekonomika** (ve všech jejích podobách, tedy včetně zprostředkovaných oblastí automatizace, robotizace a využívání umělé inteligence). A znovu zde můžeme vidět obrovský prostor pro další úvahy o tom, co to přinese, a především jakým způsobem k tomu bude docházet.

Sedmá „hypotéza“: sociální stát

Celý problém je však podstatně složitější.

Letný pohled na tyto formulované hypotézy knihy naznačuje, jak podstatným prvkem ve všech je (byť v různých podobách a rolích) **stát a politická moc**. Z toho pak vychází poslední **sedmá hypotéza** (jakkoliv jde o spíše o „hypotézu“, přičemž použité uvozovky mají skutečně svůj smysl).

Ta říká, že všechny tři krize 21. století vedly (a ještě dále povedou) k **vyšší inherenci státu do ekonomiky**, přičemž v řadě aspektů má a bude mít tato inherence až charakter dílčího příklonu k **plánované ekonomice**. Především se ale bude vyznačovat budováním **specifických obchodních bariér**, jejichž pomocí budou vyspělé země vynucovat od obchodních partnerů spolupráci v oblasti **plnění alespoň některých globálních cílů** (mimo jiné klimatických). Je třeba připustit (a bylo to výše naznačeno), že hovořit v této rovině o hypotéze je nadnesené, neboť hypotéza by měla být tvrzením, které lze na základě aktuálních znalostí alespoň diskutovat, lépe pak prokázat nebo popřít. Proto ony již výše zdůrazněné uvozovky.

Důvodů, proč budou vyspělé státy dotlačeny či donuceny k tomu, aby více vstupovaly do celého ekonomického systému, by se našlo více, za klíčový však považujeme jeden: vyspělé země jsou **sociálními státy**. To (vedle mnoha jiných okolností) také znamená, že přebírají **značný díl odpovědnosti** za dosaženou životní úroveň občanů, ale v důsledku dokonce i za jejich spokojenost i schopnost uspokojovat potřeby. Nelze to však omezit na to, že přebírají jenom vládu nad **redistribucí zdrojů** (obvykle finančních prostředků) a **služeb** (typu zdravotnictví nebo školství). Znamená to také, že tyto státy přebírají plnou odpovědnost za takové parametry, jakými je **bezpečnost** nejen v **tradičním obsahu slova** (vnější a vnitřní bezpečnost, tedy obrana a udržování pořádku, což samozřejmě patří k základním funkcím státu), ale také **bezpečnost ve smyslu dostatku surovin**, obecně komodit, a dokonce i zboží na trhu.

V tomto směru se pak nabízí mnoho zajímavých úvah.

Výše řečené lze totiž přeložit i tak, že státy jsou činěny odpovědnými za určitou základní dostupnost některých komodit, jinými slovy za takové vztahy s ostatními státy a taková pravidla mezinárodního obchodu, které umožní domácím producentům získávat vše potřebné. Vedle toho však i za vodu, energii a mnohé další potřebné suroviny či potřeby dostupné z domácích zdrojů. V danou chvíli aktuální **politická reprezentace** pak nutně musí svoje působení a rozhodování odvíjet i od toho, nakolik **je nebo není schopna zajistit právě takto velmi široce pojatou strategickou bezpečnost**.

Neboť – a to je jistě **paradoxní** okamžik – odpovědnost státu za tyto strategické bezpečnostní aspekty zdůrazňuje nejen **politická levice**, kde se to zdá alespoň relativně přirozené a logické, ale dokonce i **politická pravice**. Platí to i v druhém možném dělení: shodnou se na tom politici (a také občané) zaměřeni spíše **konzervativně**, stejně jako politici (a občané) zastávající **liberální** postoje. Zatímco o míře odpovědnosti státu za zajištění lékařské péče se vedou politicko-ekonomické diskuse, odpovědnost stejného státu za dostatek surovin není vlastně vůbec zmiňována, neboť je **chápána jako apriorní a automatická**. Ještě lepší příklad se naskytá v oblasti léčiv, kde existuje ve většině vyspělých zemí a priori představa, že právě stát nese plnou odpovědnost za dostatečný přísun potřebných preparátů, a to v jakémkoliv myslitelném množství, které společnost považuje za potřebné. Tím není myšleno, že by tyto preparáty měly být nutně „zdarma“ nebo v rámci nějakého pojištění, je tím myšleno, že mají být dostupné za přiměřenou cenu v dostatečném množství pro všechny, kteří je potřebují.

Faktem je, že v oblasti léčiv má uvedený model určitou oprávněnost vzhledem k faktu, že obchod s léky je mnohdy (znovu hovoříme o vyspělých zemích) pod státním dohledem i **historicky**. Ve skutečnosti i u surovin lze namítnout, že speciální odpovědnost kladená na stát souvisí s minulostí, je dána předchozí situací a zvykem. Neboť relativně před nedlouhou dobou (v řádu několika desítek let) byl skutečně obchod se surovinami významným způsobem zajišťován na bázi mezinárodních dohod. Souvisí to ve značné míře s uspořádáním vztahů v rámci světa jako celku. Příkladem může být obchod s ropou, který je přinejmenším částečně kontrolován pomocí takového uskupení, jako je kartel OPEC (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*, Organizace zemí vyvážejících ropu). Z opačného pólu pak lze uvést příklad, že Spojené státy po mnoho desítek let zakazovaly export ropy a v určitém období také zemního plynu.

Státy, suroviny a energetika

Stále to však není dostatečná odpověď na paradox obecného souhlasu s rolí států v oblasti zajišťování surovin, neboť vysvětluje sice stávající stav jako výsledek minulého vývoje, neřeší nicméně skutečnost, že bohaté společnosti vyspělých zemí ani politická pravice (jako obvykle ekonomicky liberálně naladěná síla) nejevily a nejeví soustavné snahy o změnu.

Navíc přinejmenším do jisté míry je zde obracena kauzalita, když jsou zaměřovány příčiny a následky. Před obdobím vládních zásahů do oblasti obchodování se surovinami a energetickými zdroji zažila totiž světová ekonomika epochu, kdy vládní regulace v dané oblasti neexistovaly (nebo byly přesněji řečeno málo významné). Ve skutečnosti totiž postupné vytváření nynějšího systému souvisí daleko nejvíce se zkušenostmi obou **světových válečných konfliktů**, během kterých se otázka **strategické energetické a surovinové bezpečnosti stala fatální**. Nelze se divit, že právě v časech válečného hospodářství docházelo k výraznému omezení prostoru soukromých podnikatelských aktivit a naopak k rozvoji vládních zásahů do ekonomiky. Válka není tržní a ve skutečnosti sice nahrává vytváření mimořádných zisků podnikatelských subjektů přinejmenším v řadě odvětví, její vedení však určité vyžaduje jinou formu organizace a uspořádání společnosti, než je standardní tržní prostředí.

Zatímco západní státy v desetiletích po druhé světové válce ve většině oblastí výroby a služeb pozůstatky válečného růstu vlivu státu postupně odbourávaly, v řadě dalších odvětví ekonomiky docházelo ke změnám a zpětné liberalizaci jen velmi pomalu. Právě oblast surovin a energetiky patří mezi ty zvláště opožděné.

Zde je možné vidět **záměnu příčiny a následku**. Příčinou inherencí států do těchto oblastí **nebyly nedokonalosti trhu, ale válečné úsilí** a nutnost válečné organizace života, včetně plánování produkce s jiným než čistě tržním cílem. Podobně pak spolu s výrazným vzestupem vlivu sociálního státu na všechny oblasti života vyspělých společností došlo k tomu, že právě v těchto strategických odvětvích přebíraly další generace model, který byl ve své podstatě netržní. V poslední čtvrtině minulého století docházelo nicméně k pokusům o liberalizaci i v těchto oblastech a dříve poměrně rigidní státní řízení postupně korodovalo (s různou rychlostí v různých zemích).

S **koncem studené války a rozpadem bipolárního světa** se začalo zdát, že **otázky strategické bezpečnosti ztratily na významu**. Nicméně přesto se státy (a platí to i o těch nejvíce liberálních vyspělých zemích) již nikdy plně nevzdaly své úlohy organizátora a záštity surovinového dostatku. Dokonce lze tvrdit, že nebyl

ani podniknout pokus, aby se to důsledně stalo, což je nepochybně výsledkem skutečnosti, že k tomu **neexistovala jakákoliv společenská objednávka**. Jak budeme následně zkoumat v první části publikace, události spojené se světovou pandemií a především s energetickou a bezpečnostní krizí vrátily přinejmenším vyspělé země (a znovu platí, že i ty s nejvíce liberální organizací ekonomického života) k posilování vlivu státu v těchto oblastech.

Spor o celkovou systémovou úlohu státu tedy vlastně neexistuje, přesněji řečeno není na politické scéně vyspělých zemí nikdo, kdo by ho chtěl vést. Nicméně se tento spor přenáší do oblasti, která je z hlediska cirkularity daleko podstatnější. Není totiž veden v rovině, zda mají státy nést odpovědnost za ty úkoly, které byly výše popsány, ale v rovině, **jakým způsobem se mají státy svých úkolů zhostit**.

Dva koncepty energetické bezpečnosti

Proti sobě tak stály a nadále stojí **dvě základní představy zajištění energetické a surovinové bezpečnosti**. Obě existovaly samozřejmě již před energetickou a bezpečnostní krizí. Jejich průběh a dopady však tento souboj posunuly do nových souvislostí.

První koncept plní úkol pomocí třeba vyčerpatelných, nicméně stále přinejmenším **relativně dostupných a relativně levných fosilních paliv**. Je to představa, ve které jsou obnovitelné zdroje pouze dílčím doplněním tradičního mixu. Technicky vzato model samozřejmě počítá s tím, že **vliv obnovitelných zdrojů poroste s postupem technologického pokroku** a se souběžným růstem cen fosilních paliv. Nelze předpokládat, že by skutečně kdokoli přičetný pochyboval o skutečnosti, že (jakkoliv jsou objevována nová ložiska a naleziště surovin) **zásoby budou nutně vyčerpány**, a to v době přinejmenším relativně blízké. Znamená to, že ceny těchto surovin budou **dlouhodobě a soustavně vzrůstat** tak dlouho, dokud po nich bude **existovat poptávka**. Je to nutnost již jen proto, že čerpání či těžba z méně dostupných zásob znamená **přinejmenším zvyšování nákladů** na dobývání zdrojů. Tento koncept tedy **neznamená zánik cirkularity** jako principu, znamená ale **zánik podpory cirkularity**, tedy z veřejných prostředků finančně motivovanému zavádění cirkulárních postupů. Zároveň nutně platí, že postupné snižování dostupnosti a růst těžebních nákladů se týká všech surovin, nejen energetických. **Cirkulární ekonomika** se v rámci tohoto konceptu rozvíjí pouze takovým tempem, které má finanční logiku, tedy vede ke **snižování nákladů a k udržení nebo růstu ziskovosti**.

Druhá představa svěčuje otázku dostatku energie **primárně obnovitelným zdrojům**, což znamená jejich **daňovou, investiční, dotační a další preferenci**, samozřejmě včetně podpory technologického pokroku a výzkumu. Z ekonomického hlediska by přinejmenším teoreticky a minimálně dočasně měla být tato koncepce dražší, což by se mělo projevat vyšší cenovou hladinou, tedy **přenášením nákladů na spotřebitele**. Když hovoříme o cenové hladině, pak je nutné ji chápat komplexně, to znamená jako celý spotřební koš. Důvod je jasný: jakékoliv zvýšení cen energií se promítá do **celkové cenové hladiny**. Protože však spotřebitelé mají obvykle možnost volby mezi domácí produkcí a importem, vzniká ještě složitější situace. Pokud jde o import ze států, které se rozhodnou pro koncepci první nebo pro nějaký z možných kompromisů, domácí produkce ztrácí **cenovou konkurenceschopnost**, je dražší o náklady koncepce druhé.

Vzniká tím značné **množství nerovnováh**. Pokud platí rozhodnutí o druhé koncepci, pak země, které ho přijaly (což jsou v principu, ale s různou intenzitou všechny vyspělé státy), mají nutně snahu **vnutit druhou koncepci** i všem ostatním zemím a eliminovat tím ztrátu konkurenční schopnosti. Podobně dále doufají, že se jim podaří natolik urychlit technologický pokrok, že jimi preferovaná řešení se **stanou levnějšími rychleji než podle původních předpokladů** – to by totiž problém s konkurenceschopností zcela otočilo. Důvody, proč se vyspělé státy rozhodly pro tuto cestu, jsou různé a budeme o nich ještě mnohokrát hovořit.

Je zde totiž řada dalších okolností, které do celé věci více či méně zasahují.

První z nich je **klimatická změna**, která je také hlavním motorem druhé koncepce a její preference ve vyspělých státech. Klimatická změna dělí otázku surovin a druhotných surovin (recyklace a cirkulace materiálů) i oblast energetiky ještě dalším a novým způsobem. Příklad: **jaderná energetika jistě není** v pravém smyslu slova **obnovitelný zdroj**, jde ale o zdroj principiálně **klimaticky neutrální**. **Recyklace** je pak (obvykle) **energeticky méně náročná** než celý řetězec od těžby po materiál, což je samozřejmě cirkulární podnět.

Druhou okolností, která již také byla zmíněna a je důvodem, proč se celá oblast dostala do nového světla, je **energetická a bezpečnostní krize**. Ta ukázala obrovské strategické riziko závislosti vyspělých zemí na importu v obecné rovině, tedy na jakémkoliv v danou chvíli z jiného zdroje nenahraditelném dovozu. U surovin a energetických surovin to platí **zvláště silně**.

Obě zhruba nastíněné koncepce tedy mají značné množství různých prolnutí a vztahů v závislosti na tom, jak se jednotlivé země stavějí právě k jádru a k otázkám strategické bezpečnosti. Tím se situace stává ještě daleko složitější a celá struktura dostává novou dynamiku.

Shrnuto: V důsledně odstátněném ekonomickém systému je samozřejmě odpovědnost státu za to, zda producenti mají nebo nemají suroviny, určitý **nonsense**. Stát by se měl starat vskutku a pouze o **vnitřní a vnější bezpečnost** a o **tvorbu** i následné **zajištění vymahatelnosti zákonů**. Avšak nemá valný smysl pozastavovat se nad tím, jak daleko jsme se od tohoto minimálního státu dostali. Je prostě třeba vzít tuto skutečnost jako fakt: dokud nenastane situace, kdy by všechny (přínejmenším relevantní) státy světa měly **stejně důvěryhodné** a respektované státní uspořádání a politický systém, nelze pominout řadu důvodů, které nutí vlády k větší nebo menší inherenci do oblasti energetické a surovinové bezpečnosti. Moderní státy (zvláště vyspělé země) vzaly tuto skutečnost na vědomí a jaksi bez odporu se podle toho zařizují, což znamená, že převzaly úlohu, kterou jim **přisoudila vlastní společnost a globální realita**. Aby však vyspělé země mohly uskutečňovat svoji volbu koncepce číslo dvě (tedy koncepce, kterou pro zjednodušení nazvěme urychlením cirkularity), potřebují ke stejné cestě alespoň částečně donutit i země ostatní. Pokud tak neučiní, ztrácejí konkurenční schopnost, neboť náklady koncepce ponechají samy. Navíc bez ostatních zemí nemají v podstatě možnost dosáhnout svých klimatických cílů (přičemž v dané chvíli ponechme stranou diskusi, nakolik je toto dosažení cílů skutečně racionální).

Tragédie obcíny

Již na tomto místě je třeba připomenout ještě jednu podstatnou okolnost. Výše bylo zmíněno, že vyspělé země se již před delší dobou rozhodly pro koncepci urychlení přechodu na obnovitelné zdroje a minimalizaci závislosti na prvotních surovinách. A dále bylo konstatováno, že tím vznikají nerovnováhy a oslabování konkurenceschopnosti vyspělých ekonomik. Státy na to vcelku nutně reagují snahou vynutit si od zbytku světa alespoň obdobný přístup k otázce preference druhé koncepce oproti koncepci první.

Výsledek případné budoucí snahy vyspělých zemí dotlačit ostatní státy pomocí využívání bariér a dalších prostředků k další spolupráci je však velmi nejistý. Jde totiž vlastně jenom o nový (svým způsobem obrácený) pohled na **tragédii obecní pastviny** (někdy také obcíny či společného loviště). Připomeňme krátce, oč v tomto ekonomickém příoměru Garretta Hardina jde (Hardin 1968). Ukáže nám to totiž klíčový problém v této citlivé oblasti: jak **donutit účastníky situace ke kooperaci**.

Naprostu nejkratší definice problému obcíny by zněla, že cokoliv, co nemá jasného vlastníka a zároveň je to využitelné k vyšším příjmům a ziskům, bude zdevastováno. Pokud na veřejnou pastvinu mají se svými ovci přístup všichni sedláci z obce, pak se bude pastvina využívat tak intenzivně, že dojde k jejímu zničení.

Sedláci budou vědět, že pro zachování obecního majetku by bylo rozumné vytvořit harmonogram a kvóty na počty ovcí pro využívání pastviny tak, aby to bylo udržitelné. Přesto budou na pastvinu hnát co nejdříve všechny svoje ovce, aby jejich užitek čerpaný z využití veřejného majetku byl maximalizován bez ohledu na to, že pro ostatní sedláky bude minimalizován. Cestou je samozřejmě **regulace ze strany vlastníka** (obce). To je možné v případě, že vlastník existuje, ale i tak jde o problematickou věc. Regulace má náklady, musí být vynutitelná a vlastník musí být motivovaný. V případech, kdy vlastník neexistuje, je otázka udržitelnosti ještě problematičtější.

Přesto platí, že na řešení tragédie obcí jsou postaveny mnohé konkrétní dohody a další postupy. Například **dohody o omezení rybolovu** můžeme nazvat zcela klasickým příkladem. Podobně jsou jako snaha o zajištění rovnosti a spravedlnosti v přístupu k občině koncipovány také **insolvenční zákon**, celkově pak pravidla insolvenčních řízení a kolektivního vymáhání.

Již tyto dva příklady ale odhalují mnoho praktických potíží.

Omezení rybolovu je, jak je historicky známo, jedním z neuralgických bodů mezinárodní spolupráce, jakkoliv z hlediska finančního objemu nepatří mezi klíčová odvětví. Skutečně nelze tvrdit, že by šlo o dohody prosazené plně do praxe. Nesporně mají velký význam pro ochranu oceánů, ale jejich **porušování je běžné a dodržování obtížně vymahatelné**. I tak ale nesporně znamenají lepší stav, než jaký by nastal bez jakékoliv regulace. Pokud bychom analyzovali kolektivní vymáhání pohledávek (insolvenční řízení), pak i zde budeme hovořit o poměrně složité situaci, kde roli autority sice nese stát a jeho soudní moc, avšak v praxi (včetně těch nejvíce vyspělých zemí) dochází v jejich rámci k mnoha případům vysoce problematického jednání.

Je dobré to mít v rámci dalších úvah na paměti.

Přístupme na modelovou hru, že **za občinu (pastvinu) pokládáme celou zemskou atmosféru** a další prvky určující vývoj klimatu. **Ovce** jsou v rámci modelu nahrazeny **exhalacemi**, které občinu (globální ovzduší) ničí. **Sedláci jsou státy**, tedy **majitelé obcí** (neboli producenti exhalací). Ti by se měli dohodnout na regulaci škodlivin, protože jinak nastanou změny klimatu (opotřebování či přímo devastace a úplné zničení obcí). Pokud se sedláci alias státy nedohodnou, výsledkem bude destrukce systému. Model totiž stojí na tvrzení, že pokud jednotlivé státy nepřijmou opatření k ochraně klimatu, planeta utrpí nevratné škody hraničící se ztrátou obyvatelnosti. Jakkoliv by se výhled na obecný zmar mohl zdát jako dostatečně varující a jako dobrý důvod pro zavedení a dodržování regulace, přesto je dosažení dohody složité, až téměř nemožné. **Důvodem bude, že mnozí upřednostní prosperitu svých producentů před snížením emisí.**

Má to samozřejmě politicko-ekonomické vysvětlení. **Prosperita producentů je viditelná** a má pozitivní vliv na ekonomickou situaci celé země. Znamená to, že **voličům v dané zemi přináší přímý užitek. Záchrana klimatu je nejistá** a jakkoliv můžeme být přesvědčeni o tom, že jde o jedinou možnou cestu k udržení života na Zemi, jde stále primárně o víru. Můžeme tvrdit, že je to víra podložená vcelku jasnými vědeckými argumenty a důkazy, ale to na nutnosti víry v popsanou kauzalitu nic nemění. Proti sobě tedy stojí na straně jedné téměř okamžitý měřitelný užitek (vyjádřený prosperitou a růstem peněžně vyjádřené životní úrovně), na straně druhé pak sice vědecky potvrzený, ale jinak neměřitelný užitek a spíše dlouhodobě se projevující užitek vyjádřený nepeněžními prvky. Těmi jsou například delší život ve zdraví, delší průměrná doba dožití a mnohé další.

Základní problém je očividný. Zatímco na vyšší výplatu je možné si „sáhnout“ v podobě konkrétní číslce, fakt lepšího ovzduší a vyšší kvality života je sice měřitelný, je však nefinanční. V žádném případě pak na rozdíl od vyšších příjmů není individualizovaný.

Globalizované společenství států přesto bylo schopné dosáhnout dohody o snížení emisí. Pravděpodobně tomu tak bylo právě z důvodu globalizace, neboť ta vytvořila vyspělým zemím alespoň určité možnosti, jak vyvíjet tlak na ostatní země. Takže vedle potřeby vyrovnávat nestability vyvolané tím, že část zemí volí výše popsanou koncepci jedna a část zemí také výše popsanou koncepci dvě, je klima druhým důvodem, proč vyspělé země požadují od ostatních příklon ke koncepci dvě.

Je zde však jedna palčivá otázka: pokud globalizace ustoupí, nepromítne se to do těchto dohod?

Je ale třeba připomenout i fakt, že tragédie občiny je v podstatě jiným způsobem a z jiných východisek formulované **věžňovo dilema** z oblasti teorie her. Věžňovo dilema se obvykle ilustruje na příkladu dvou zatčených, kteří mohou v různé kombinaci svých výpovědí obdržet vyšší nebo nižší tresty. Je zde otevřená možnost získat „zradou“ nižší trest, ovšem na úkor druhého zatčeného a v případě, že se ten nepokusí o stejný postup. Technicky platí, že společný postup (volba obou obviněných nevypovídat) vede k trestu, který je pro oba stejný a v součtu nižší, než jsou součty jiných variant. Řekněme, že mlčení vede k trestu dva roky pro každého. Pokud vypovídá jeden a druhý nikoliv, vypovídající dostane trest nižší, třeba jeden rok, nevypovídající výrazně vyšší (10 let). V případě výpovědi obou však také oba dostanou trest vyšší než minimum, nicméně nižší než maximum. Použijme namátkou šest let. Tedy platí, že když se tresty sečtou u obou zatčených, tak nejefektivnější je mlčet (4 roky), pokud budou oba vypovídat, souhrnný trest

bude 12 let. Zde jsou tresty symetrické. V případě, že jeden mluví a druhý ne, budou odsouzeni celkem na 11 let, avšak asymetricky v poměru 10 + 1.

Pokusy (jakkoliv je můžeme i zpochybnit) ukazují, že při **hře na jedno kolo** je jednoznačně dominantním přístupem **nepolupráce zadržených**, tedy to, že oba vypovídají. Je to strategie určité jistoty, protože brání nejvyššímu trestu (10 let), i když za cenu trestu relativně vysokého (šest let). Ochrana před nejvyšším rizikem je ovšem racionální postup, je to **nejlepší možné řešení, které je plně pod kontrolou obviněného**. Nejhorší, co se mu může stát, je oněch šest let, efektivně brání riziku desetiletého trestu. Navíc existuje určitá naděje, že druhý zadržený bude loajální, tedy nebude vypovídat, což pak pro vypovídajícího znamená nejkratší možný trest jednoho roku.

Pokud půjde o **hru s opakováním** (více kol, avšak účastníci nevědí, které je poslední), zvítězí nakonec **kooperace** (samozřejmě ve verzi mlčení). Čím více kol proběhne, tím silnější je trend k loajalitě. Opakováním je utužena spolupráce, až dojde k nastolení důvěry a plné spolupráci obviněných. Otázkou však je, co nastane, pokud bude počet kol nějak omezen, například na deset kol. Co se stane, pokud oba hráči budou tento počet znát? Přesněji: Jaká situace nastane v posledním kole? A případně v předposledním?

Jak to celé souvisí s otázkou udržitelnosti dohod boje s klimatickou změnou v prostředí reverzního pohybu globalizace?

Úzce. Popsané věžňovo dilema je extrémně jednoduché a počítá pouze s dvojicí zadržených. Nicméně říká, že stav spolupráce (globalizace) vede k nejlepšímu společnému řešení. Palčivou otázkou je, jak bude situace vypadat, jestliže zadržených bude padesát, sto nebo ještě více? Navíc teoretický model obsahuje jenom jednu výsledkovou rovinu, a to délku trestu. A co když vedle délky trestu přibude další rozlišení, například odlišná tvrdost podmínek výkonu trestu?

Při mnohokolovém systému lze i zde předpokládat sbližování odpovědí na bázi loajality, ale z mnoha důvodů to bude **proces daleko (a skutečně zcela nepoměrně) delší** než u dvou zadržených a jednoho kritéria. Proces získávání důvěry bude navíc často **reverzní**, bude procházet vlnami recidivy a zvyšování nedůvěry. To je již model situace, který poměrně přesně odpovídá prostředí, ve kterém se získávají hlasy pro změny posilující ochranu před klimatickou změnou. Různé země se v různých dobách přidávají k hlavnímu loajálnímu proudu, další však od něj odcházejí, když vidí možnost dosáhnout neloajalitou lepších výsledků než loajalitou. Je zde totiž více kritérií pro posouzení výsledku. Pro nás jsou podstatné dvě. Prvním je příspěvek ke **zpomalení globálního oteplování**, druhým **ekonomická prosperita**.

Jednotlivé okolnosti se tedy mohou dostávat do velmi odlišných vzájemných vztahů, což pak vede k velké **volatilitě jednání konkrétních zemí** podle toho, nakolik v danou chvíli upřednostňují jednotlivá kritéria. A to ponecháváme stranou další specifikum, totiž fakt, že v klasickém vězňově dilematu vystupují stále „stejní“ zadržení. Avšak v oblasti klimatických dohod se účastníci mění: státy sice zůstávají stejné, ale jejich představitelé a politické směry, které představují, jsou v čase odlišní (přičemž není v této konkrétní souvislosti tak podstatné, zda jsou tito představitelé voleni, dostávají se do čela zemí převratem nebo jiným způsobem).

Závěr je zřejmý: Pokud v situaci jednání o krocích zamezujících klimatickým změnám, přičemž ono zamezení znamená omezování prosperity (to vezměme jako fakt, neboť zamezení exhalací značí zvyšování nákladů), dojde ke změně některé z podstatných okolností, celá dosavadní hra ztratí smysl. Znamená to, že předchozí dohody přestávají platit. Tyto dohody jsou totiž založené na principu „něco za něco“, kdy beznákladové vypouštění exhalací je nahrazováno nákladnou eliminací exhalací například výměnou za pozitivní dopady volného obchodu, tedy za rozvoj globalizace, který přináší zisky z využívání absolutní i komparativní výhody (jak budeme dále dokazovat). Jestliže s globalizací odejde vztah „něco za něco“, odejdou i dohody. V dalších kolech hry totiž **mizí ochota je dodržovat**.

Jak vidno, globálním dohodám soustavně hrozí riziko přeměny v nedohody. Vězňovo dilema s větším počtem parametrů a s velkou skupinou obviněných je **mimořádně nestabilní systém**. Pokud platí – a jsme o tom přesvědčeni (důvody tohoto přesvědčení budou doloženy později) –, že dosažení dohod umožnila a jejich dodržování následně stabilizovala globalizace, pak z toho plyne jediný možný závěr: **ohrožení globalizace je i ohrožením dohod**.

Struktura publikace

To jsou tedy hypotézy, které publikace přináší a jejichž potvrzením či popřením se zabývá. Je to i její základní ideové ovzduší. Jak je vidět z tohoto skutečně dílčího náčrtu, jedná se o velmi **strukturovanou problematiku**, která se nezabývá jenom otázkami ekonomickými. Ostatně tak tomu bylo i v předcházejících knihách (Kislingerová a kol. 2021; Kislingerová a kol. 2023).

Prizpůsobili jsme tomu i strukturu této publikace.

V **úvodní části** se autoři soustřeďují na **analýzu posledních let** a dopad některých klíčových událostí z tohoto období na **globalizační procesy a cirkulární ekonomiku**. Z hlediska ideového jde o klíčovou část knihy.

V **části druhé** řeší publikace otázky **regulatorních a legislativních ohlasů krize**.